

Gedurfde en unieke ontmoeting met meedogenloze zeerovers

TEKST: JACQUES GELUK

De Nederlandse filmmaker en antropoloog Joost van der Valk (30) is er op het eiland Batam in geslaagd twee van de gevaarlijkste Indonesische zeepiraten voor de camera te krijgen en te interviewen. "Uniek, want dat is voor mij nog niemand gelukt", zegt Van der Valk. "In de jeep op weg naar onze afspraak ging er wel heel wat door mij en mijn vriendin Max heen", erkent hij achteraf. "Er had van alles kunnen gebeuren, want er was verder niemand op het verlaten strand waar we hadden afgesproken. Max beleefde dan ook angstige momenten toen de piraten, Sunil en Jerry, terwijl ik nog opnamen maakte, naar mij toe slopen en een mes op mijn keel legden. Dat moet er heel eng hebben uitgezien, maar ik heb er tot op het laatste moment niets van gemerkt."

Van der Valk is zich er van bewust dat journalisten in deze regio soms spoorloos verdwijnen. "Toch kon ik toen ik voor ze stond niet geloven dat deze twee mannen, die alleen gemaskerd gefilmd wilden worden, meedogenloze rovers en moordenaars waren. De één leek op een grote teddybeer, de ander had een vriendelijke glimlach. Feit was dat er bloed aan hun handen kleefde. In de Straat van Malakka hadden ze schepen aangevallen en bemanningen gegijzeld voor een paar duizend euro. En ik had dure apparatuur en geld bij me. Waarom zouden deze piraten, die uit een cultuur komen waarin piraterij een normaal antwoord op armoede is, mij met rust laten? De seksclubeigenaar die het contact had gelegd en ons er naartoe heeft gereden zou waarschijnlijk met hen hebben samengespannen."

Batam, op nog geen uur varen van Singapore, is een belastingparadijs en lustoord en staat bekend als piratennest. Het eiland wordt, net als de oostkust van Sumatra en de zuidkust van Maleisië bewoond door de Orang Laut, een volk van in piraterij gespecialiseerde zeenomaden. De afgelopen twintig jaar zijn ze actiever dan ooit. In de eerste helft van 2006 zijn 156 bemanningsleden van overvallen schepen gegijzeld, zes zeelui zijn omgebracht. Ook buiten Indonesië is de piraterij toegenomen en met name langs de Afrikaanse kust is het gebruik van grof geweld geen uitzondering. Tientallen Nederlandse schepen zijn sinds 1995 het doelwit van de moderne, zwaarbewapende zeemisdadigers geweest. "Ik raakte geïnteresseerd in deze piraten nadat ik het boek 'Dangerous waters' van John Burnett had gelezen. Ik vond het een waanzinnig onderwerp om mee aan de slag te gaan, zeker vanwege de link die er is met terrorisme. Ik dacht meteen aan het BBC-programma 'This world', maar voordat zij jou de opdracht geven moet je eerst een pilot maken en aantonen dat je toegang tot die wereld hebt. Om de documentaire voor de BBC te kunnen financieren besloot ik eerst een kortere reportage aan te bieden aan 'Nova', die inmiddels is uitgezonden. Begin 2004 heeft 'Nova' al een film van mij over de effecten van de wapenstilstand in Srinagar (India) vertoond." Als Van der Valk heeft besloten de uitdaging aan te gaan benadert hij een bevriende antropoloog, die onderzoek onder piraten heeft gedaan. "Hij had wat contacten voor mij in de Indonesische onderwereld, onder meer met de seksclubeigenaar die het interview uiteindelijk heeft geregeld. Dat was duistere figuur. Ik wist niet wat ik met hem aanmoest, maar hij was de enige kans om die piraten te ontmoeten. Op weg naar zijn club passeerden we het hotel waar piratenleider Wong in 1998 was gearresteerd door leden van de Indonesische marine, maar Sunil en Jerry ontkennen dat hun uit zestig leden tellende gang ooit door hem is geleid."

Antropoloog

Het valt op dat Van der Valk nooit een veroordeling uitspreekt. Niet in zijn films en ook niet tijdens het gesprek. "Natuurlijk doen ze afschuwelijke dingen, maar de antropoloog in mij wil wel altijd te begrijpen waarom mensen zo gefascineerd zijn door geweld en waarom ze doen wat ze doen. De twee mannen die ik heb gesproken zijn afkomstig uit de Riouw Archipel bij Sumatra. Deze trotse zigeuners van de zee zijn van oudsher piraten. Zijn ze echt slecht? Ik weet het niet. Ze doen het uit pure armoede, omdat hun kinderen anders niet te vreten hebben. Sunil en Jerry zijn geen kruimelcriminelen die met vissersbootjes kleine schepen overvallen. Ze behoren tot een echte bende, met een leider die contacten heeft met syndicaten in de grote steden. Ze voeren zo'n vier grote, goed voorbereide overvallen per jaar uit. Meestal worden ze geholpen door een bemanningslid van het te kapen schip. Als als is geregeld naderen ze die boot met twee of drie speedboten en klimmen via touwladders aan boord. Elke kaper heeft zijn eigen taak. Eén groepje gaat naar de hut van de kapitein, die wordt gedwongen de kluis te openen. De overige piraten drijven de bemanningsleden bijeen in één ruimte en binden ze vast. Tegenstrribbelen wordt met grof geweld beantwoord. Ze worden gegijzeld terwijl de lading wordt overgeladen, achtergelaten op een onbewoond eiland of een enkele keer gewoon afgemaakt. Daarna wordt het gekaapte schip overgeschilderd en de lading verkocht. Criminelen praten er meestal pas over als ze veroordeeld zijn of hun leven willen beteren. Of ze het menen weet ik niet, maar deze jongens zeggen dat ze er na tien jaar - zonder ooit te zijn gearresteerd! - mee willen ophouden en spijt hebben van hun daden. Ze willen een beter leven voor hun kinderen." De absurditeit ervan beseffend zegt Joost lachend: "Na het interview zijn we in een restaurantje op Batam nasi gaan eten met ze."

"Het interview was niet de enige uitdaging. Ik wilde in de drie weken dat we er waren ook op piratenjacht met de

Maleisische, Singaporese of Indonesische marine. Uiteindelijk was alleen de Maleisische marine bereid ons mee te nemen, maar ook daar was eindeloos onderhandelen en getouwtrek voor nodig. In 'Nova' is vooral aandacht besteed aan de private beveiligingsbedrijven, die bedrijven laten betalen voor het escorteren van hun schepen. Ik denk dat het de enige oplossing is, maar voorlopig financieel alleen haalbaar voor grote bedrijven als Shell. Bovendien kleven er grote juridische problemen aan, omdat de bedrijven officieel niet mogen ingrijpen. Dat moeten ze aan de officiële marines overlaten, maar die kunnen niet een heel gebied in de gaten houden. Bovendien zien piraten van een afstand of er een patrouilleboot aankomt en hebben tijd genoeg om zich te verbergen of om te doen alsof ze aan het vissen zijn. Dat er wat moet gebeuren is duidelijk. Als er in de smalle gedeeltes van de Straat van Malakka door een piratenaanval iets misgaat met een olietanker heb je echt een gigantische ramp." Van der Valk geeft een overzicht van de gecompliceerde situatie in dit deel van Azië, waar de overheid ervan wordt beschuldigd onder één hoedje te werken met de onderwereld. Een oplossing lijkt daardoor nog ver weg. Zodra de BBC ja heeft gezegd, en daar verwacht Joost, gaat hij misschien samen met een journalist terug om zijn documentaire geheel aan de Britse wensen aan te passen. Joost van der Valk kent de BBC. Hij heeft er de hiërarchie doorlopen - "ik ben er begonnen als runner en onderzoeker" - en meegewerkt aan documentaires.

'Paparazzi'

In de reeks 'Paparazzi', die in Nederland door Talpa (nu Tien) is uitgezonden, heeft Joost als ware hij een paparazzi de paparazifotografen gevolgd om de kijkers een idee te geven van hun werkwijze. "Ik heb, vaak alleen, met een camouflagepak in de bosjes gelegen en een auto met beroemdheden gevolgd door de straten van Londen. Ik ben de wereld van glitter en glamour letterlijk rond gegaan. Ik ben met mijn camera en microfoon op Barbados, St. Vincent, Antigua, Fiji, Los Angeles en Marokko geweest. Ik vroeg me soms wel eens af wat er was gebeurd met mijn idealisme, mijn drang de wereld te verbeteren." Die komt al snel weer boven als hij voor de IKON een documentaire maakt over hooligan Haagse Sjonnie. "Subculturen fascineren me. Ik probeer ze te begrijpen, één met ze te worden en dan ga ik draaien. Ook al is dat soms gevaarlijk", zegt hij nog eens. "Mensen aan de zelfkant van de maatschappij zijn interessant."

"Ik ben doctorandus tot de derde graad", zegt Joost lachend. "Ik ben afgestudeerd in filosofie, Latijns-Amerikaanse studies (inclusief Spaans en Portugees) en culturele antropologie, met een graad in etnografisch filmmaken. Daarna heb ik gestudeerd aan de National Film and Television Academy in Engeland, want het regisseren van documentaires kun je daar het beste leren. Hoog inzetten en zien waar het schip strandt, was mijn motto. Het is gelukt en dat heeft mijn leven veranderd. Anders was ik waarschijnlijk antropoloog geworden, had ik tussen de indianen in Zuid-Amerika gezeten en had ik een rustig leven geleid. Nu geniet ik van de hectiek. Toen ik nog antropologie studeerde filmde ik dus ook al. Ik heb drie maanden in een grot gewoond bij Indiase monniken. Dat was in 2000. Mijn eindexamenfilm van de Academy heb ik aan Channel 4 verkocht. Die ging over stierenvechten. Ook heb ik geen anti-film gemaakt, maar gefilmd vanuit een antropologische invalshoek. Nu ben ik, ook niet zonder gevaar, bezig met een documentaire over de Haagse bende de Crips. Die komt eerst in de bioscoop en is daarna als tweedelige serie bij BNN te zien, maar dat duurt nog wel zo'n anderhalf jaar." Intussen filmt hij ook het 'harde nieuws' in opdracht van de grootstedelijke Amsterdamse tv-zender AT 5 en ook dat moet een fascinerende ervaring voor een filmmaker die zich laat leiden door de wetenschap van de mens als natuurhistorisch wezen.